

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

Breddad rekrytering och breddat deltagande - underlag för handlingsplan

Rapport

Dnr: 148-12-92

Mars 2012

Rolf Appelkvist

Frida Edberg

Annika Malm

INNEHÅLL

Summary	1
Geographical background.....	1
Students ethnical background	2
Student exchange with other countries	2
Social background – parents’ educational level	2
Non-completions	2
Students with functional disabilities	2
Gender distribution within the University of Borås	2
Introduction Activities	3
Conclusions and recommendations	3
Inledning	5
Studenternas Geografiska bakgrund	7
Studenternas etniska bakgrund	9
Studentutbyte med andra länder	9
Social Bakgrund - Föräldrars utbildningsnivå	11
Studieavbrott	13
Funktionsnedsättning	14
Könsfördelningen vid Högskolan i Borås.....	15
Sjuksköterskeutbildningen	15
Högskoleingenjörprogrammen	16
Ekonomi- och IT-utbildningar	17
Bibliotekarie- och webbredaktörsutbildningarna	17
Textila utbildningar.....	18
Lärarytbildningarna	19
Sammantaget för HB	20
Introduktionsaktiviteter	20
Introduktionen.....	20
Introduktionskurser	21
Slutsatser och rekommendationer	24
Introduktionen.....	24
Introduktionskurser	25
Studieavbrott.....	26
Social bakgrund- studenternas föräldrars utbildningsnivå.....	26
Studenternas härkomst	27
Funktionsnedsättning.....	27
Områden för fortsatt arbete.....	28
Referenser	28

SUMMARY

Since 2001 the Swedish Higher Education institutions have been required by the government to produce action plans for widened recruitment and widened participation. The current action plan for the University of Borås covers the years 2009-2012. In 2010 the University of Borås appointed a committee to prepare a new action plan for widened recruitment and widened participation. This committee was complemented by an Advisory Board. Both the Committee and the Advisory Board have taken a proactive and strategic role in helping to build capacity across the university to widen participation. The Committee and the Advisory Board have been mentored and advised by Professor John Storan, University of East London, who has worked extensively in Sweden and is recognised as a leading expert in widening participation in the UK. In 2011 the Board commissioned an internal data report to broaden its understanding of the profile of students. The report will feed into the new action plan. The Student Union delegate in the Advisory Board, Frida Edberg, was employed to undertake field work on diversity among the students for the report and also explore how these matters were dealt with at the different schools of the university. This work was supervised by Annika Malm, coordinator of the Committee and the Advisory Board, and Rolf Appelkvist. Joint editing with contributions from the Board was a vital part of the process with the final version which has been edited by Rolf Appelkvist.

The report covers the following issues:

- Students geographical descent
- Students ethnical origin/background
- Student exchange with other countries
- Students social background
- Non-completions
- Students with disabilities
- Gender distributions within the university
- Induction activities for new students
- Results from the first course/courses
- How is the work done at different school and what can be done – recommendations

---

GEOGRAPHICAL BACKGROUND

Most of the students come from the Västra Götalands-region where Borås is situated (figure 1, p. 3). A substantial proportion of the students come from Göteborg, the largest city in the region. There has been a conception at the university that the students from Göteborg mostly come from the suburbs with lower socio-economic status. This seems to be contradicted by the findings (figure 2, p. 4). However the data only tells us from where the students come, not the socio-economic level of each student.

STUDENTS ETHNICAL BACKGROUND

Twenty-one percent of the students at the University are either born abroad or have one or two parents with non-Swedish origin (figure 3, p. 5). This is in line with the corresponding proportion in the Swedish population.

STUDENT EXCHANGE WITH OTHER COUNTRIES

One important part of ethnical diversity is the amount of incoming exchange students and free-movers. One condition for this is that many Swedish students enough chooses to study abroad for a period. However the imbalance in favor of incoming students is quite large (figure 4, p. 6). This means that because of recent regulations from the government the amount of out-going students needs to be increased to make it possible to maintain a high proportion of incoming students.

SOCIAL BACKGROUND – PARENTS’ EDUCATIONAL LEVEL

There has been a widely shared conception at the University that the students’ socio-economic distribution has been similar to the distribution in the Swedish population. This is changing. Obviously the proportion of students of parents with lower educational background is decreasing while students with parents of higher educational background are increasing in proportion (figure 5, p. 7). Even though the University of Borås still reach a fairly good proportion of students from families with lower educational background, there seems to be a slight tendency that this proportion is getting lower than the national proportion.

NON-COMPLETIONS

No investigations on the reasons for non-completion have been made at the university as a whole. There are data on this at the national level which indicate gender differences and some schools at the university try to investigate in the matter.

STUDENTS WITH FUNCTIONAL DISABILITIES

The University works actively to support students with functional disabilities. Student Service at Library and Learning Resources is mainly responsible for this work. Their main task is to support students in order to make them continue and complete their studies. They are thereby especially working with widened participation. Higher Education institutions can get additional funding for pedagogical support to students with functional disabilities, which are confirmed by a medical certification. The number of students that applied for and got extra support is increasing while the number of students who do not apply is decreasing. However support to students with temporary functional disabilities is not covered by this support, each institution has to finance such support within its own budget.

GENDER DISTRIBUTION WITHIN THE UNIVERSITY OF BORÅS

There is a large imbalance in gender distribution within the university compared to the total Higher Education sector in Sweden. This is largely due to the mix of educational programmes offered at the university. The gender distribution of the specific educational programmes reflects the imbalances

within the intended professions in the Swedish society. Gender imbalances are a complex issue at many levels but a Higher Education Institution still has to contribute to influence these in a direction toward less imbalances.

In the report the situation at the dominant educational programmes at each school is described. At the School of Health, the School of Textile, the School of Education and Behavioural Science and the School of Library and Information Science female students are dominating while there is a better balance at the School of Business and IT and at the School of Engineering male students are dominating. All schools use students of both sexes in marketing their educational programmes. Small changes in a favoured direction can be noted but the imbalances are still very large.

INTRODUCTION ACTIVITIES

Before the students begin at the university they get written information about the university and 2011 they also got information about the services offered by Student Service. During the first three weeks of introduction this is supplemented by oral information at several occasions. The first two days at the university and all afternoons during these three weeks are filled with activities whose purpose is to make the students informed about the university, their school and their educational programme but also to further fellowship among the students and with the staff. These activities are managed by the Student Union. Most educational programmes offer a first course that not only give an introduction to the entire programme but also gives a fair picture of different academic activities that can be expected during the coming studies. Academic writing, study techniques are introduced in many of these courses. The retention rate during these first courses is fairly high except at programmes given as distance studies.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

The introductory activities should be considered further as there are students who find some of them not very interesting. A lot of students do not participate, partly because they are commuting, to a large extent from Göteborg. The activities could be broadened to meet the demands of different student groups, not only the traditional young single students. Also the university must continuously evaluate the information given during this period as there always are students not reached by it. Maybe the university and its schools should participate more in the introductory activities. Most students seems to be content with the introductory courses but more emphasis could be put on informing them about how to do when you fail with an assignment, with an exam etc. Maybe a mobile application could be built to make it easier for the newcomer to navigate in their studies.

The university could consider following up all non-completions on the first course/courses. A closer co-operation between the schools and Student Service is recommended.

The proportion of students from lower educated homes is fairly high at the university but a slight tendency to getting closer to the imbalance in recruiting such students that is common at the large universities can be seen. This needs to be considered continuously.

There is a fairly good representation of students with other ethnical backgrounds at the university but this has to be kept up actively, e.g. by language support. Also the university needs to continue its

efforts to convince Swedish students to study abroad in countries outside the European Higher Education area to give room for more incoming exchange students.

The university could give more education to its staff on functional disabilities in order to prevent prejudice regarding these students' capabilities. Student Service should keep on sending information in advance about their services offered. Also students with functional disabilities could be offered a possibility to meet with the staff at the centre in advance, even before they know if they have been accepted to their applied for programme or not, all to avoid queuing during the first weeks of the academic year. Alternatively resources of the coordinator for students with functional disabilities could be increased.

INLEDNING

Denna rapport handlar om studenterna vid Högskolan i Borås (HB), vilken bakgrund studenterna har och vad högskolan gör för att stödja och utveckla breddad rekrytering och breddat deltagande. Breddad rekrytering definieras som arbete med att locka nya grupper av studenter till högskolan och motverka snedrekryteringen¹. Med breddad rekrytering menar vi planerade och systematiska åtgärder för att rekrytera studenter från underrepresenterade grupper i syfte att öka deras andel, men också planerade och systematiska åtgärder för att ta emot, introducera och stödja nya studenter i deras studier. Det senare kräver ett inkluderande förhållningssätt under studentens hela väg; till, genom och ut ur högskolan, något vi benämner breddat deltagande. Hur fördelningen, av vissa i högre utbildning underrepresenterade grupper, ser ut vid HB beskrivs i rapporten. I rapporten behandlas etnisk och social bakgrund men också geografisk härkomst samt könsfördelningen då denna ser mycket olika ut mellan olika utbildningar vid HB.

Under 2000-talet kom breddad rekrytering att bli ett vedertaget begrepp inom högskolevärlden. År 2001 blev breddad rekrytering ett reglerat lagkrav i Högskolelagen (1 kap. 5 § 2001:1 263). Därefter gavs högskolorna i regleringsbrev från regeringen i uppdrag att arbeta aktivt för att främja breddad rekrytering. För att främja ett kontinuerligt arbete fick alla högskolor uppdrag från Högskoleverket att ta fram handlingsplaner med mätbara mål inom breddad rekrytering. 2005 gjordes den första revideringen av Högskoleverket. Resultatet av denna revidering kom att bli grund för de nya handlingsplaner som togs fram för perioden 2006-2008. Samma process gjordes sedan om igen och en ny handlingsplan för perioden 2009-2012 togs fram baserad på resultatet från 2006-2008 enligt direktiv från Högskoleverket (HSV 2009). Några nya eller förnyade direktiv har sedan inte kommit.

Högskolan i Borås har under många år arbetat för ett studentutbud som avspeglar samhället i sin helhet, bl.a. genom projekt för breddad rekrytering och breddat deltagande.

Ett exempel på sådant rekryteringsprojekt för att locka olika studentgrupper till Högskolan i Borås är mattesupporten för gymnasiestudenter. Alla gymnasiestudenter som vill är välkomna till högskolans bibliotek en dag i veckan där de får hjälp av ingenjörstudenter med att räkna matte, fysik och kemi. På så sätt får studenterna en naturlig inkörsport till högskolestudier. Förhoppningen är att fler studenter skall välja att söka till Högskolan i Borås.

För att påbörja arbetet med nästa revidering av handlingsplanen för breddad rekrytering tillsattes en grupp vid HB under ledning av Annika Malm vid Institutionen för pedagogik och med representanter från olika enheter vid HB. Som komplement till gruppen tillsattes också en styrgrupp, Advisory Board. Under 2010-2011 har gruppen arbetat i workshops för att förbereda en ny handlingsplan tillsammans med professor John Storan från University of East London, som har verkat i stor omfattning i Sverige och som är en ledande expert inom området breddat deltagande i Storbritannien. Gruppen gjorde bedömningen att det fanns ett stort behov av att ta fram faktiska

---

¹ ”Snedrekrytering innebär att personer med förutsättningar att klara av högskolestudier ändå – medvetet eller omedvetet – väljer bort denna möjlighet på grund av sociala, ekonomiska, etniska eller kulturella faktorer. Snedrekrytering föreligger när en viss grupp andelsmässigt har lägre representation vid universitet och högskolor än de har i samhället i övrigt” (Umeå universitet, 2009, sid. 4).

data över hur studentsammansättningen såg ut avseende breddad rekrytering men också vad man gör på HB för att främja en uthållig breddad rekrytering, dvs. ett breddat deltagande.

Frida Edberg, studentrepresentant i nämnda grupp, anställdes under sommaren 2011 för att ta fram underlag över mångfalden bland programstudenterna på grundnivå vid HB. Syftet var att skapa ett underlag som, tillsammans med annan information, kan ligga till grund för beslut om högskolans fortsatta arbete med breddad rekrytering och breddat deltagande. Under arbetet har samtal förts med utbildningsadministratörer och studierektorer vid HB om vad man gör på de olika institutionerna inom området breddad rekrytering. Stor hjälp har givits av HB:s LADOK-enhet, särskilt Erica Johansson och av högskolans Samordnare för studenter med funktionsnedsättning, Anita Lindahl, BLR². I gruppen Advisory Board för projektet Breddad rekrytering – Breddat deltagande har Anneli Bentzlin, THS³, Linda Borglund, CLU⁴, Leane Johansson, VHB⁵, Ewa Skelte, BHS⁶, Helen Svensson, Studentservice vid BLR, och Michael Tittus, IH⁷, medverkat till rapportens färdigställande samt Ann-Sofie Karlsson, PED, Erik Ljungar, PED⁸, och Yvonne Olsson, BLR.

Annika Malm, PED, och Rolf Appelqvist, HIT⁹, har fungerat som samtalspartners under arbetets gång och de två sistnämnda har redigerat och kompletterat rapporten med bidrag från medlemmarna i Advisory Board. Rolf Appelqvist har svarat för den slutliga utformningen av rapporten. För grundarbetet, slutsatser och rekommendationer svarar huvudsakligen Frida Edberg.

Kartläggningen berör följande underområden:

- Varifrån kommer studenterna – geografiskt ursprung i Sverige och närområdet
- Studenternas etniska bakgrund
- Studentutbyte med andra länder
- Social bakgrund - studenternas föräldrars utbildningsnivå
- Studieavbrott
- Studenter med funktionsnedsättning
- Könsfördelning bland studenter inom olika utbildningsprogram
- Introduktion - hur tas de nya studenterna omhand?
- Resultaten för den första högskolekurs som programstudenterna läser
- Hur arbetar institutionerna och vad kan göras - rekommendationer

---

² BLR: Bibliotek och läranderesurser

³ THS: Textilhögskolan,

⁴ CLU: Centrum för lärande och undervisning

⁵ VHB: Institutionen för vårdvetenskap

⁶ BHS: Institutionen Biblioteks- och Informationsvetenskap

⁷ IH: institutionen Ingenjörshögskolan

⁸ PED: Institutionen för pedagogik

⁹ HIT: Institutionen Handels- och IT-högskolan

STUDENTERNAS GEOGRAFISKA BAKGRUND

Högskolan i Borås rekryterar studenter från hela Sverige dock främst från närbelägna platser, vilket framgår av Sverigekartan nedan.

Figur 1. Fördelning av rekryterade studenter till HB över landets län år 2010

Huvudparten av studenterna kommer från VG-regionen. Siffrorna som redovisas här nedan är aktuella för 2010, men skiljer sig inte mycket från året innan (uppgifterna i detta avsnitt baserar sig på data från Högskoleverkets databas on-line).

För att rekrytera från hela Sverige är det viktigt att det finns boenden för studenterna samt någon unik utbildning som kan locka dem att flytta långt. Långväga studenter som tillfrågas är ganska eniga om att Högskolan i Borås är en gemytlig och trevlig högskola där man lätt får bra gemenskap och bra kontakt med sina lärare. De flesta som flyttat långt har dock valt Högskolan i Borås eftersom de varit intresserade av ett enskilt program som inte funnits att tillgå på någon annan ort.

Högskolan i Borås har sitt huvudsakliga rekryteringsområde inom Västra Götalandsregionen. Härifrån rekryterades det största antalet studenter, vilket kan anses vara naturligt. Konkurrensen är dock stor inom många områden med Högskolan i Skövde, Högskolan i Väst, Chalmers, Göteborgs universitet och Högskolan i Jönköping inom pendlingsavstånd.

Där man i närområdet under 2010 toppade i rekryteringen var enligt HSV följande kommuner (Göteborg infogas för jämförelse):

Borås	224 av 567
Herrljunga	17 av 55
Mark	51 av 194
Svenljunga	18 av 48
Tranemo	16 av 61
Ulricehamn	23 av 88
Vårgårda	9 av 52
Göteborg	234 av 3229

Tabell 1. Antal rekryterade till HB från närområdet samt Göteborg av totala antalet som gick till högre utbildning 2010.

Även i Halland och då främst i Varberg där man bedriver verksamhet inom bl. a teknikerområdet har man haft en stor framgång. I Sverige totalt hittar man några städer där man rekryterat mer än bara någon student så som Strängnäs, Växjö, Köping och Västerås. Rekryteringen uppåt landet handlar ofta om program som är specifika för HB så som t ex textilutbildningar och industriell ekonomi med inriktning arbetsorganisation och ledarskap.

Rekryteringen från olika stadsdelar i Göteborg tilldrar sig ett visst intresse då det vid HB har funnits en uppfattning att HB rekryterar från främst förorter med lägre socio-ekonomisk nivå. Denna uppfattning kan sägas vara inaktuell vilket framgår av figur 2 nedan.

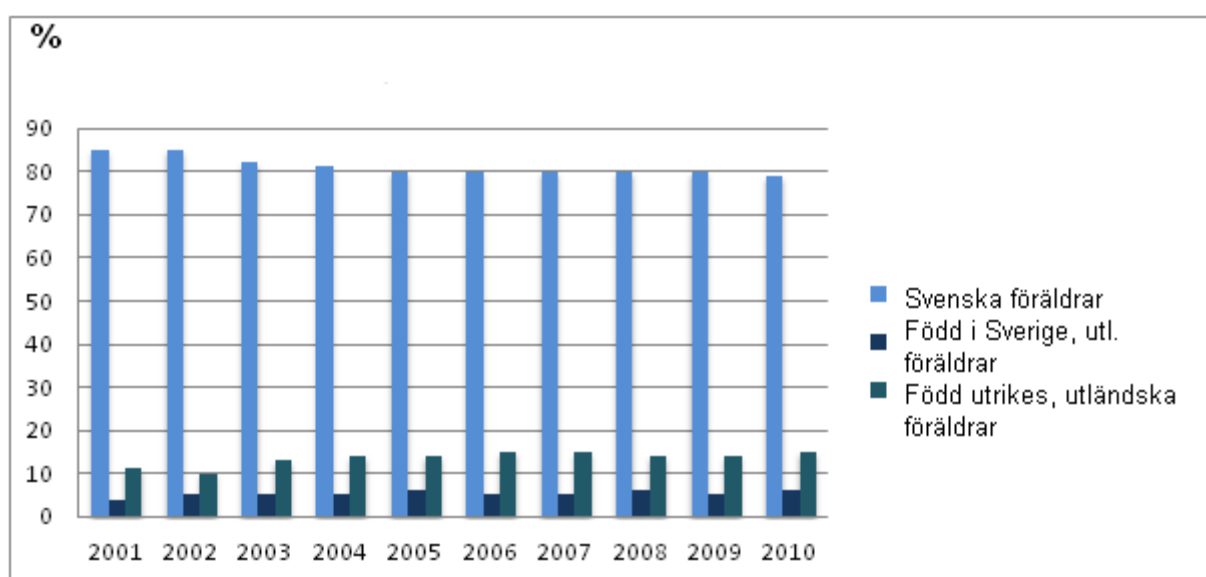

Figur 2. Fördelningen av rekryteringen till HB från olika delar av Göteborg med närområden 2010

Vi kan se att en inte oväsentlig del av studenterna kommer från områden vilka inte kan beskrivas ha lägre socioekonomisk nivå. Detta stöds också av senare data avseende socialt ursprung vilket redovisas nedan. Däremot kan vi inte säga på individnivå för de olika geografiska områdena vilka som har vilket socioekonomiskt ursprung.

STUDENTERNAS ETNISKA BAKGRUND

Högskolan i Borås har under många år arbetat med att rekrytera studenter med utländsk härkomst och för att stödja dessa ges bl.a. kurser i svenska som främmande språk, svenska för invandrare, sfi i samarbete med Komvux och svenska för grundläggande behörighet vid Invandrarakademien vid HB. Under några år erbjöds även ett s.k. college-år vid Ingenjörshögskolan, vilket rekryterade många studenter från bl. a Iran och Irak. 21 % av studenterna vid HB har utländsk bakgrund, och delar man upp dem efter kön finner man att 19 % av kvinnorna och 25 % av männen har utländsk bakgrund. Majoriteten av dessa studenter kommer från Iran, Irak och Bosnien-Hercegovina enligt HSV och SCB (2010²). År 2010 hade 1884 studenter vid HB utländsk bakgrund varav 1363 var kvinnor (HSV och SCB, 2010²). Studenternas härkomst framgår av figur 3.

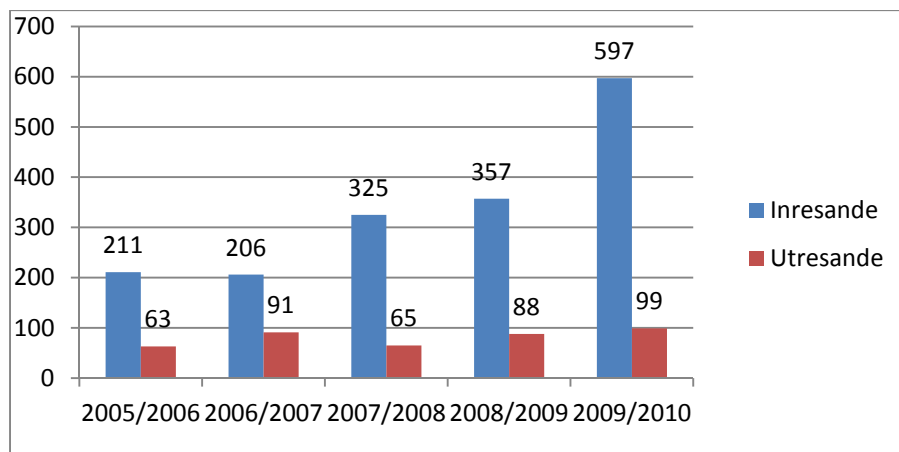

Figur 3. Diagram över studenternas ursprung i % vid Högskolan i Borås 2001-2010 (HSV och SCB 2010²).

Vi kan se att andelen studenter, endera födda utrikes eller med förälder/föräldrar födda utrikes, efter 2004 och framåt i stort motsvarar andelen av befolkningen (ca 20 %).

STUDENTUTBYTE MED ANDRA LÄNDER

Ett väsentligt inslag i den etniska mångfalden vid HB utgörs av utbytesstudenter (och s.k. free-movers) som för en period studerar vid HB. HB har idag ett stort samarbete världen över med olika universitet och högskolor vilket medför att det finns stora möjligheter för studenterna att läsa allt från enstaka kurser eller kursavsnitt till en eller två terminer eller att utföra sitt examensarbete utomlands. Det är dock svårt att förmå ett tillräckligt antal av högskolans studenter att utnyttja möjligheten till utlandsstudier. Antalet studenter som kommer till Högskolan i Borås från andra länder är, som framgår av figur 4, desto större och många av högskolans samarbetspartners utomlands ser gärna en utökning av antalet platser för deras studenter vid HB.

Figur 4. Inresande förstagsstudenter i svensk högskoleutbildning och utresande studenter läsåren 2005/06-2009/10 (HSV och SCB, 2011).

I och med ändrade förhållanden i Sverige kommer HB att behöva arbeta fortsatt aktivt för att uppmuntra svenska studenter att studera utomlands under någon period av sin studietid för att därigenom skapa utrymme för fler inresande. Genom regeringsbeslutet, att studenter som kommer från länder utanför det europeiska utbildningssamarbetet måste betala för att få studera i Sverige (om de inte ingår i ett utbytesavtal) och genom den uttalade viljan att balans skall råda mellan utresande och inresande från och till dessa länder, blir det än angelägnare att uppmuntra högskolans ordinarie studenter att söka utlandsstudier. Genom beslutet har mängden studenter från länder utanför det europeiska utbildningssamarbetet minskat avsevärt.

För att möjliggöra ett fortsatt större utbyte har vid HB nyligen bl.a. skapats två utbildningsprogram där samtliga studenter, i det ena programmet vid Handels- och IT-högskolan, skall studera två terminer i Kina och i det andra, vid Ingenjörshögskolan, en termin i Thailand. Institutionerna behöver dock fortsatt arbeta aktivt med att öka utresandet bland högskolans studenter.

Vid Textilhögskolan (THS) erbjuds studenterna i de olika textila inriktningarna som, Mode- och textildesign, Textilekonom och Textilingenjör, att studera utomlands. Konkurrensen om utlandsstudieplatser är mycket hög bland dessa studenter. De mest attraktiva platserna är Paris, Hong Kong och Asien i stort. Man vill kunna åka ut och se textilindustrin i andra länder eftersom man troligen kommer att arbeta med dessa länder när man väl är ute i arbetslivet. THS arbetar kontinuerligt med att hitta nya lärosäten för att kunna erbjuda fler att åka ut.

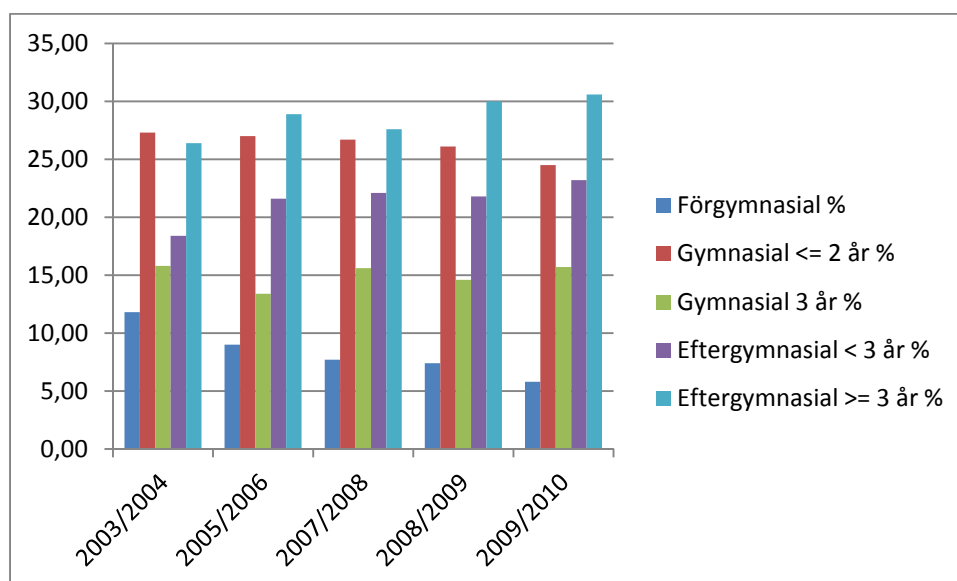
De studenter som idag väljer att åka är främst kvinnor under 24 år, utan barn. Det finns många faktorer som påverkar studenternas val. Om man som student gör det aktiva valet att åka på utbyte krävs t.ex. möjlighet att vara ledig från sitt eventuella extrajobb, att kunna hyra ut sin bostad i andra hand eller lösa hyran på annat sätt.

Studentutbytet anses vara en viktig faktor på HB, det bidrar till att bredda mångfalden och skapar en spännande och kreativ studiemiljö med ett stort kulturellt utbyte. Forskningen som bedrivs får genom utbytet fäste på fler platser i världen och studenterna uppmärksammas på hur olika länder löser och hanterar de problem som de ställs inför. Exempel på detta är den biogasforskning eller utvecklandet av smarta textilier som bedrivs vid Ingenjörsk- och textilhögskolan.

Även om det höga antalet inresande studenter under 2009/2010 enligt figur 4 delvis kan förklaras av att det då hade blivit känt att Sverige skulle komma att införa studieavgifter är dock obalansen mellan utresande och inresande ändå stor. Noteras bör att antalet inresande täcker både utbytesstudenter och free-movers medan antalet utresande nästan uteslutande utgörs av studenter inom utbytesprogram.

SOCIAL BAKGRUND - FÖRÄLDRARS UTBILDNINGSNIVÅ

Utbildningsnivån hos föräldrarna till studenterna på Högskolan i Borås varierar mycket beroende på varifrån studenterna kommer. Skall man se till samhällets sammansättning följer utbildningsnivån hos studenternas föräldrar Sjuhäradsbygdens utveckling och i takt med att antalet lågutbildade sjunker i samhället ökar således antalet studenter med högutbildade föräldrar. Vid högskolan har en uppfattning funnits att studenter från hem som tidigare tillhörde socialgrupp (arbetarhem) tre har utgjort en dryg tredjedel av studenterna. Denna bild kan nu behöva revideras. Högskolan har en andel studenter vars föräldrar enbart avslutat grundskola, det finns också en andel vars föräldrar gått mindre än två år på gymnasium. Dessa två grupper har under åren minskat i takt med att det blivit vanligt och en självklarhet att studera efter grundskolan och genom att de tvååriga gymnasieprogrammen försvunnit ur utbildningssystemet. Därmed har andelen studenter vars föräldrar avslutat treårigt gymnasium ökat, precis som utbildningsnivån i samhället i stort. Andelen studenter med högutbildade föräldrar ökar med någon procent från år till år i takt med att de med de lägst utbildade föräldrarna minskar i antal.

Figur 5. Utbildningsnivån hos föräldrarna till studenterna vid Högskolan i Borås (HSV och SCB 2010¹).

I Pm:et "Resultat av Högskolans i Borås arbete med att främja och bredda rekryteringen – redovisning för år 2006-2008", dnr 94-09-59 sägs följande: "HB har i jämförelse med riksgenomsnittet en hög andel studenter från arbetarhem, vilket delvis är en avspegling av den sociala sammansättningen i regionen. Andelen studenter vid HB som vuxit upp i ett arbetarhem var år 2007 34 %. Skillnaden mellan HB och riksgenomsnittet uppgick 2006 till sju procentenheter, vilket 2007 hade ökat till åtta procentenheter" (sid. 7).

I diagrammet i figur 5 kan vi se en betydande förändring från 2003, särskilt har andelen nybörjare som har föräldrar med enbart förgymnasial utbildning minskat kraftigt. Nu är inte arbetarhem ekvivalent med hem med låg utbildningsnivå hos föräldrarna, därför kan vissa svårigheter föreligga att jämföra siffrorna från olika tider. En jämförelse kan dock göras med fördelningen av utbildningsnivån i riket över åren 2003-2010 enligt figur 6.

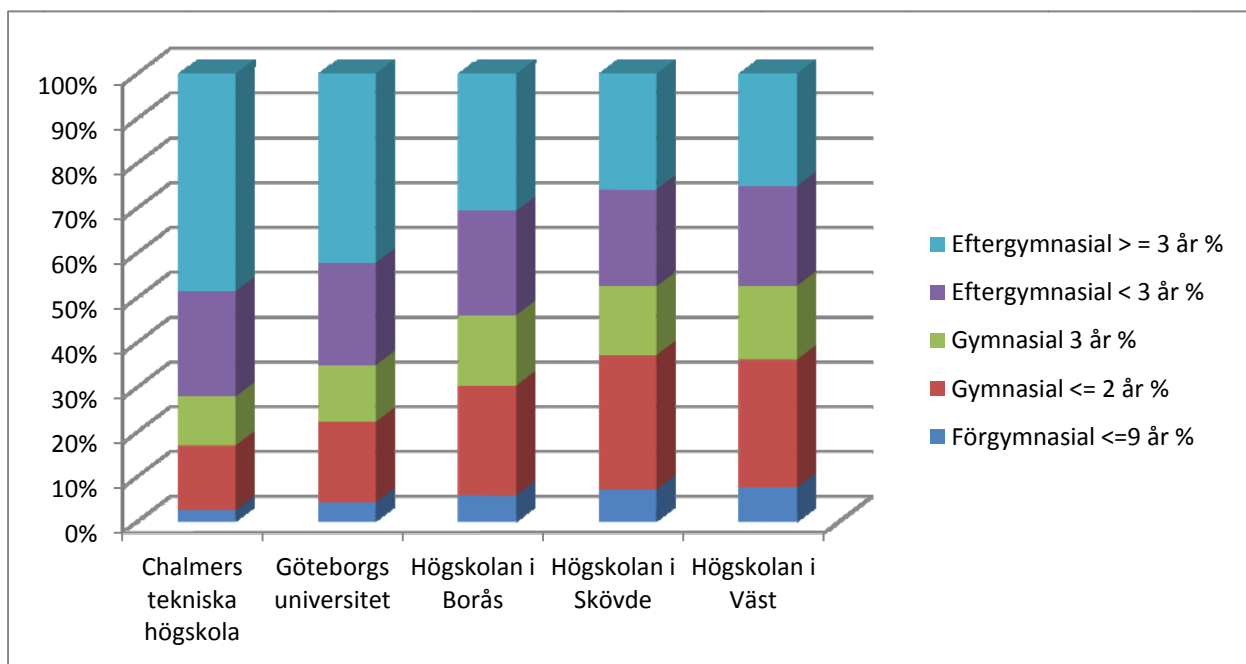

Figur 6. Fördelningen i % av utbildningsnivån i riket, 2003-2010 (SCB, 2011).

Vid en jämförelse med HB kan vi se att det tycks som om andelen studenter med föräldrar som har förgymnasial utbildning minskar mera vid HB än i riket medan andelen studenter som har föräldrar med eftergymnasial utbildning tycks öka något mera vid HB än i riket. Diagrammet i figur 6 baseras på data från SCB (2011, tabell 1, sid. 17-18) där grupperna med lägre utbildning än nio år och utbildning om nio år slagits samman. Man kan också se att en viss snedrekrytering föreligger vid HB sett till föräldrars utbildningsnivå, i riktning mot högre representation för dem från hem med högre utbildningsnivå. Denna är dock inte lika stor som vid de större lärosätena.

I figur 7 nedan kan vi se att Högskolan i Borås har fler studenter (nybörjare 2009/2010) vars föräldrar bara gått grundskola än studenterna vid Chalmers och Göteborgs Universitet, detsamma gäller tvååriga gymnasieprogram. Dock - HB närmar sig fördelningen vid de stora etablerade lärosätena. Detta kan bero på att föräldragenerationens utbildningsnivå generellt höjts men också på att högskolorna genom stigande renommé nu i större utsträckning attraherar även barn till föräldrar med högre utbildning. Skulle det senare vara en avgörande orsak till den statistiska förändringen skulle det innebära att mångfalden vad avser socialt ursprung minskar och närmar sig de stora lärosätenas traditionella snedrekrytering. Detta bör således bevakas noga av högskolan.

Figur 7. Utbildningsnivån hos föräldrarna till nybörjare 2009/2010 vid Chalmers tekniska högskola, Göteborgs Universitet, Högskolan i Borås, Högskolan i Skövde och Högskolan i Väst, uppdelat efter respektive lärosäte (HSV och SCB, 2010¹).

STUDIEAVBROTT

Högskolan i Borås har inte gjort någon egen övergripande studie där man tillfrågat alla studenter som inte registrerat sig inför nästa termin varför de inte gör registreringen. Många studenter gör ingen ansökan om studieuppehåll eller meddelar att de tänker avbryta sina studier, de "försvinner" bara från programmet. Enligt institutionerna ligger bortfallet under den första terminen på 10-15 %. Det är då man ser det största bortfallet.

Skall man se till de studier som högskoleverket gjort inom området är den vanligaste orsaken till avhopp att studenten känner att denne valt fel inriktning vilket stämmer bra med det faktum att de flesta som försvinner gör detta under den första terminen. Skall man se till de studier högskoleverket gjort (HSV, 2010²), väljer ca 8 % av studenterna som avbryter studierna att göra detta eftersom de känner att stödet från högskolan varit för dåligt. Män är mer benägna att avbryta studierna om de tycker att de når för dåliga resultat eller att utbildningen är för svår medan kvinnor väljer att avbryta sina studier för att de anser att utbildningen håller för låg kvalitet, det senare gäller framförallt lärarutbildningar (HSV, 2010²).

Studierektorer och motsvarande och/eller utbildningsadministratörer bevakar studenternas resultat. Alla programstudenter har dessutom oftast en ansvarig person som de skall kunna vända sig till när de har frågor eller studierna inte fungerar. Allt detta tar tid, något det ofta anges inte finnas utrymme för. Något man heller inte får glömma är att studenterna har ett eget ansvar i sina studier och att de är där på frivillig basis, därför känner många att de inte "skall lägga sig i" utan studenterna får själva söka stöd vid behov.

Det som kan hända vid vissa institutioner är att studenter, som inte uppnått önskade resultat, inte kan registrera sig till nästa kurs/termin utan behöver söka dispens och ibland även få en individuell studieplan för att kunna fortsätta sina studier.

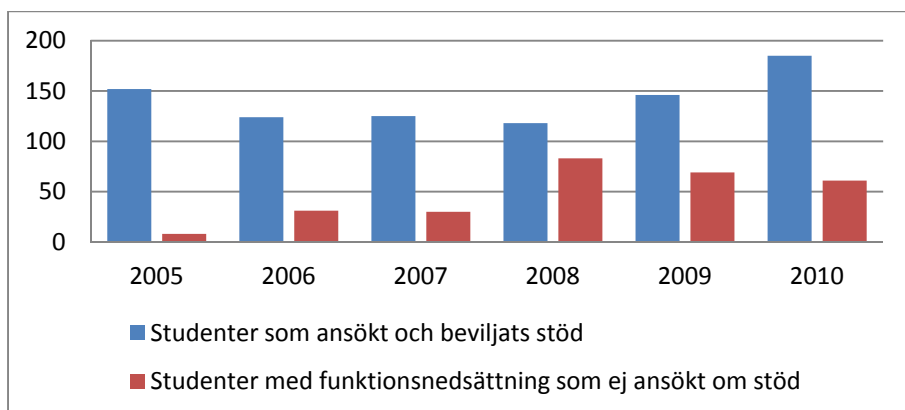
FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Högskolan i Borås arbetar aktivt för att stödja de studenter som har någon form av funktionsnedsättning. Huvudansvaret för denna funktion ligger på Studentservice vid Bibliotek och läranderesurser (BLR). Studentservice huvudsakliga uppgift är att stödja studenter så att de kan fortsätta och fullfölja sina studier. De svarar alltså specifikt för breddat deltagande.

Studentservice försöker nå ut till alla studenter flera gånger varje år för att skapa en medvetenhet om det stöd som finns att få vid behov. Ute på varje institution finns det en kontaktperson som ska se till att kollegorna får den information de behöver för att kunna stödja de studenter som blivit beviljade hjälp. Inom BLR har man valt att dela upp ansvaret för att möta studenter med funktionsnedsättning på följande sätt: de studenter som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi möter dyslexipedagog direkt medan samordnaren för studenter med funktionsnedsättning möter studenter med övriga funktionsnedsättningar.

Samordnaren arbetar dock inte med detta på heltid vilket märks i belastning speciellt när terminerna börjar och många nya studenter vill ansöka om extra stöd eller bara behöver lite tips och svar på frågor som rör funktionsnedsättning. Studenter inom denna kategori kan därför uppleva en del negativ stress när det blir långa väntetider, veckorna tickar på och tentan närmar sig.

Högskolor och universitet kan erhålla extra finansiering för pedagogiskt stöd till studenter med funktionsnedsättning. För att bli beviljad extra stöd måste man ha en funktionsnedsättning som styrks av läkarintyg. Denna hjälp får man alltså inte utan att man befinner sig berättigad till den. I figur 8 nedan framgår att under 2010 bedömdes 185 studenter vara berättigade till extra stöd medan 60 studenter med funktionsnedsättning inte valde att ansöka om formellt stöd men givetvis erhöll stöd av samordnaren eller dyslexipedagogen att t.ex. be om extra stöd från sin institution (uppgifter från samordnaren, 2012). Gruppen som inte ansökt minskar dock från 2008 och framåt.

Figur 8. Studenter vid HB år 2000-2010 med funktionsnedsättning som ansökt och beviljats stöd respektive som ej ansökt (uppgifter från samordnaren för studenter med funktionsnedsättning).

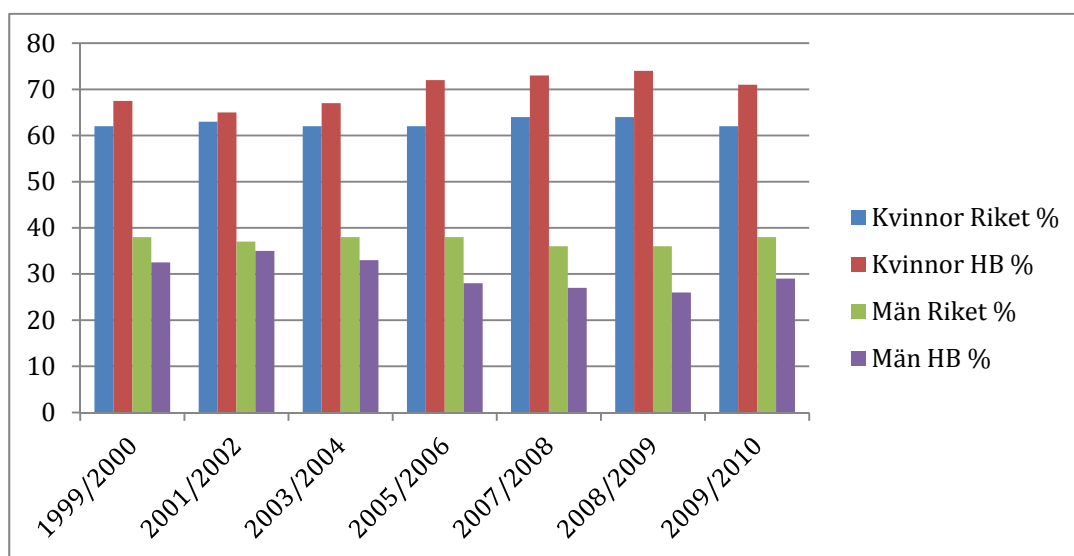
Att fler ansöker om stöd och färre inte ansöker är en positiv utveckling utifrån frågan om breddad rekrytering/breddat deltagande men till detta kommer de med t.ex. tillfälliga funktionsnedsättningar som inte täcks av den tilläggsfinansiering en högskola kan erhålla men som ändå kan behöva stöd. Sådant stöd måste finansieras av högskolan.

KÖNSFÖRDELNINGEN VID HÖGSKOLAN I BORÅS

Könsfördelningen mellan kvinnor och män har under många år varit snedfördelad inom högskolan. Högskolan i Borås erbjuder många utbildningar som traditionsenligt attraherar kvinnor framför män. Fördelningen vid HB följer också trenden i landet där fler kvinnor än män väljer att studera vidare. Trenden har dock vid HB avtagit lite från 2009 och framåt, då man lyckats rekrytera fler män, som framgår av figur 9.

Jämför man med riket ser man dock en tydlig tendens att HB proportionellt rekryterar fler kvinnor än övriga landet. Detta beror främst på det utbildningsutbud HB erbjuder vilkas könsfördelning, som angavs ovan, främst styrs av könsrollsfordelningen mellan olika yrken i samhället.

Könsroller i samhället är en komplex problematik med många nivåer och de förändras långsamt. Även om den högre utbildningen givetvis skall bidra till att förändra snedfördelningar måste man räkna med att det tar lång tid.

Figur 9. Könsfördelningen kvinnor och män, riket jämfört med Högskolan i Borås, (HSV 2010¹).

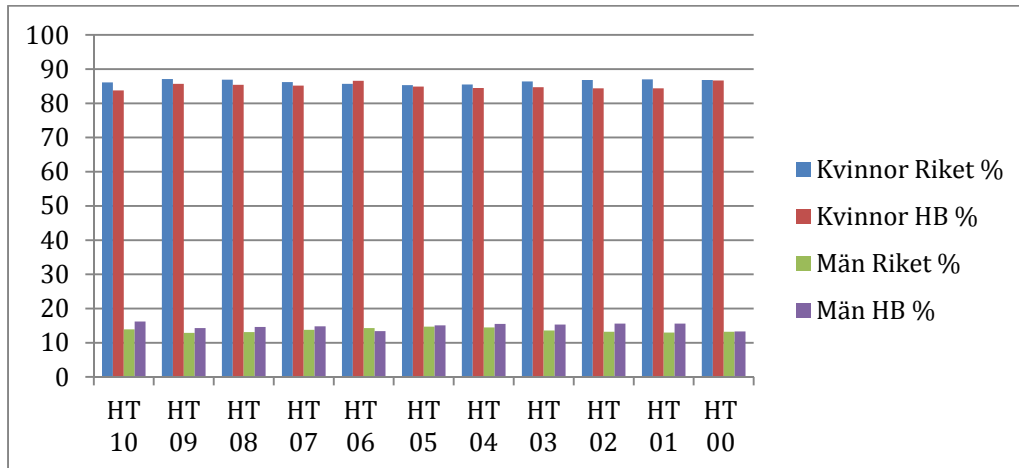
Obalansen vid HB har enligt figur 9 alltså avtagit något men är fortfarande betydande. Fördelningen är som påpekats starkt förbunden med de utbildningar som ges och därför beskrivs här situationen vid några av dessa.

SJUKSKÖTERSKEUTBILDNINGEN

Inom Sjuksköterskeutbildningen har Högskolan i Borås lyckats lite bättre än landet i övrigt i att rekrytera män, se figur 10. Under 2010 hade man 16 % manliga studenter och 2009 låg det på 14 % (HSV 2010). För att locka fler manliga studenter väljer man i likhet med andra utbildningar att ta hjälp

av manliga studenter på mässor och vid studiebesök från gymnasieskolor etc. De manliga studenterna har även möjlighet att stödja varandra genom bl.a. studentkårsaktiviteter.

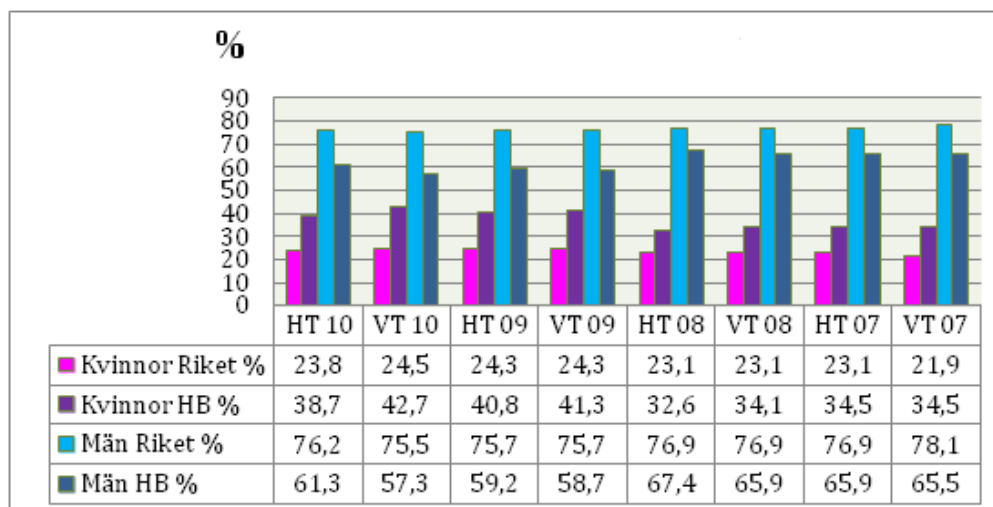
Skall man se till ämnen som attraherar män till att studera inom vårdområdet finner man att enligt Högskoleverket (HSV, 2010¹), läser män främst kurser som har med träning, idrott och hälsa att göra. Sådana kurser erbjuds också vid HB men det finns givetvis en gräns för vad annat som kan inrymmas i utbildningen för att den skall uppfylla kraven för yrkeslegitimation.

Figur 10. Könsfördelningen i % inom sjuksköterskeutbildningen, Högskolan i Borås kontra riket, (HSV 2010).

HÖGSKOLEINGENJÖRSPROGRAMMEN

Vid Ingenjörshögskolan i Borås rekryterar man fler kvinnor än motsvarande utbildningar i övriga landet (figur 11), något man under några år arbetat aktivt med genom att bl.a. marknadsföra sina kvinnliga studenter mot gymnasier och diverse sociala medier. På institutionens hemsida finns intervjuer med både män och kvinnor som tidigare studerat inom programmet som berättar om studierna och sitt nuvarande arbete. Man har även valt inriktningar på ingenjörsutbildningarna som i större utsträckning attraherar kvinnliga studenter.

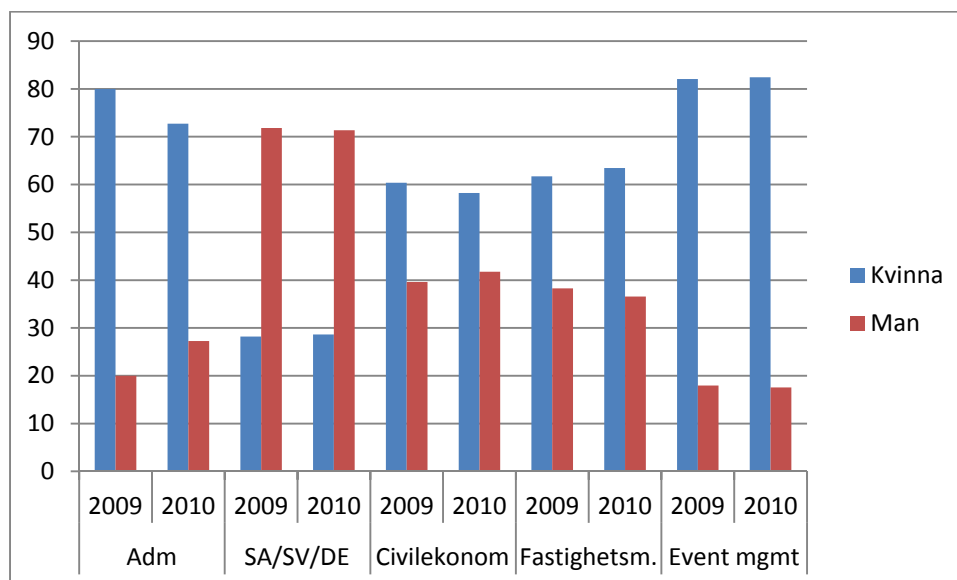

Figur 11. Könsfördelningen inom ingenjörsutbildningar, HB kontra riket, (HSV 2010)

Vi kan se att HB har en avsevärt högre andel kvinnor än vad som är fallet i övriga riket.

EKONOMI- OCH IT-UTBILDNINGAR

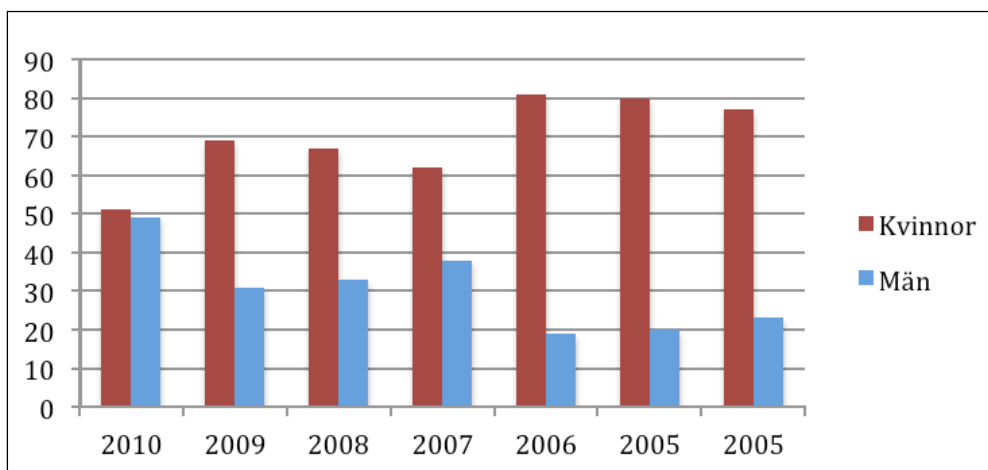
Inom ekonomiutbildningarna (här redovisas program som ges vid Handels- och IT-högskolan) ligger HB högt i kvinnlig rekrytering, särskilt inom Administratörsutbildningen och Event Management-utbildningen (se figur 12). Inom Informatikutbildningarna (Systemarkitekt, SA, Systemvetare, SV, och Dataekonom, DE) är situationen den motsatta. Dock är könsfördelningen relativt jämn inom Civilekonomutbildningen och dess tidigare motsvarighet och Fastighetsmäklarutbildningen. År 2010 hade HB 58 % kvinnor och 42 % män inom ekonomiprogrammen, året innan var fördelningen 60 % kvinnor och 40 % män, jämfört med riket, där 2010, 51 % kvinnor och 49 % män studerade ekonomiprogram (HSV 2010). För att behålla en någorlunda jämn könsfördelning kommer man att behöva arbeta aktivt med att rekrytera män. Inom IT-området rekryterar man fortfarande mestadels män men bland annat genom att anställa kvinnliga lärare hoppas man kunna öka antalet kvinnliga studenter. Kvinnliga lärare är dock också svårrekryterade. Institutionen tar hjälp av både manliga och kvinnliga studenter i marknadsföringsaktiviteter.

Figur 12. Könsfördelning i % mellan olika utbildningar inom Handels- och IT-högskolan, 2009 och 2010 (uppgifter från Ladok, 2012).

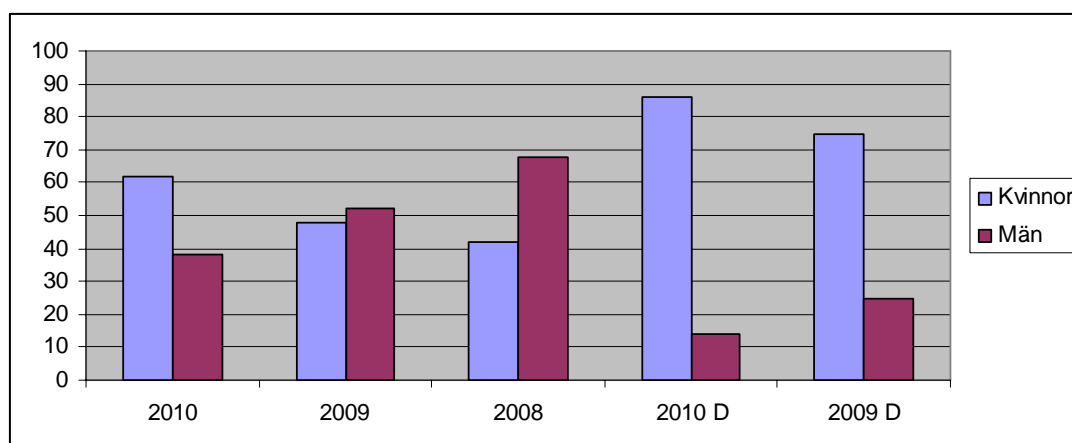
BIBLIOTEKARIE- OCH WEBBREDAKTÖRSUTBILDNINGARNA

Könsfördelningen inom Biblioteks- och informationsvetenskapsutbildningen (figur 13) har under åren jämnats ut från att ha varit en kvinnodominerad utbildning till en mer jämställd nivå där nästan lika många män som kvinnor studerar.

Figur 13. Könsfördelningen i % inom Bibliotekarieutbildningen vid Högskolan i Borås (uppgifter från Ladok 2011).

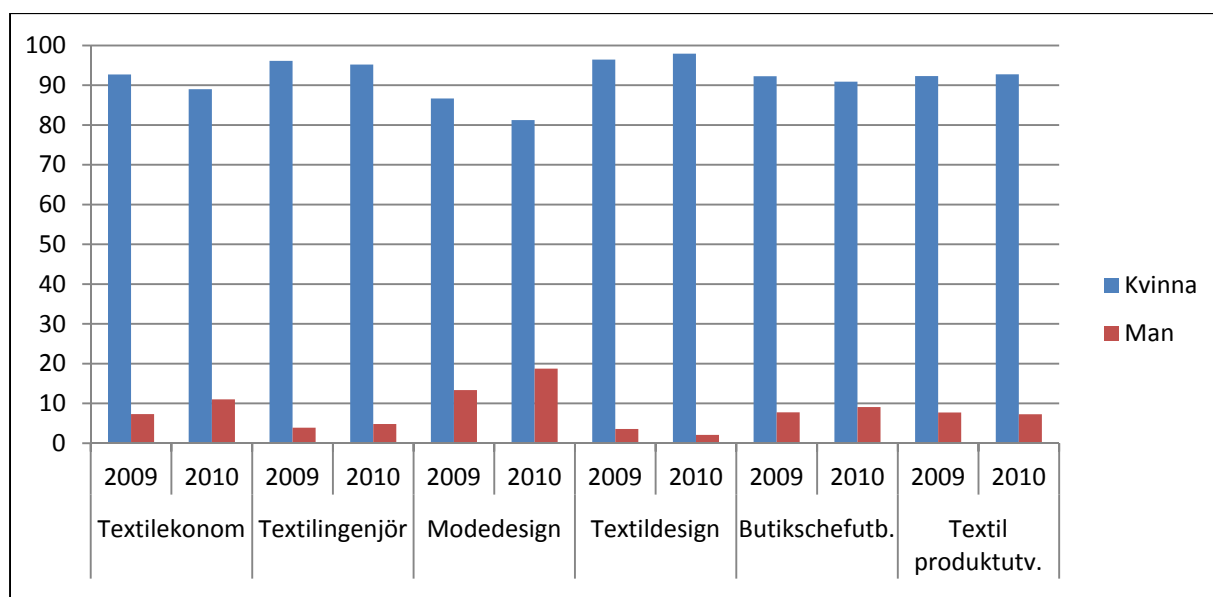
Inom webbredaktörsprogrammet är det däremot betydligt fler kvinnor som väljer att läsa på distans än män, se figur 14, en trend som börjar bli märkbar även bland dagstudenterna. Detta kan troligen förklaras med att söktrycket till utbildningen ökat vilket generellt gynnar kvinnliga sökande eftersom de har högre gymnasiebetyg. Även för dessa båda utbildningar tar man hjälp av både manliga och kvinnliga studenter i marknadsföringsarbetet.

Figur 14. Könsfördelningen i % mellan Webbredaktörsstudenterna, de märkta med D är distansstudenter (uppgifter från Ladok 2011).

TEXTILA UTBILDNINGAR

Inom Textilhögskolan arbetar man aktivt för att rekrytera män till sina olika inriktningar. Det textila området tenderar att i stor utsträckning attrahera fler kvinnor än män, vilket kan ses i figur 15, även om en viss förändring mot utjämning tycks ske.

Figur 15. Könsfördelningen i % vid THS utbildningsprogram 2009 och 2010 (uppgifter från LADOK, 2012).

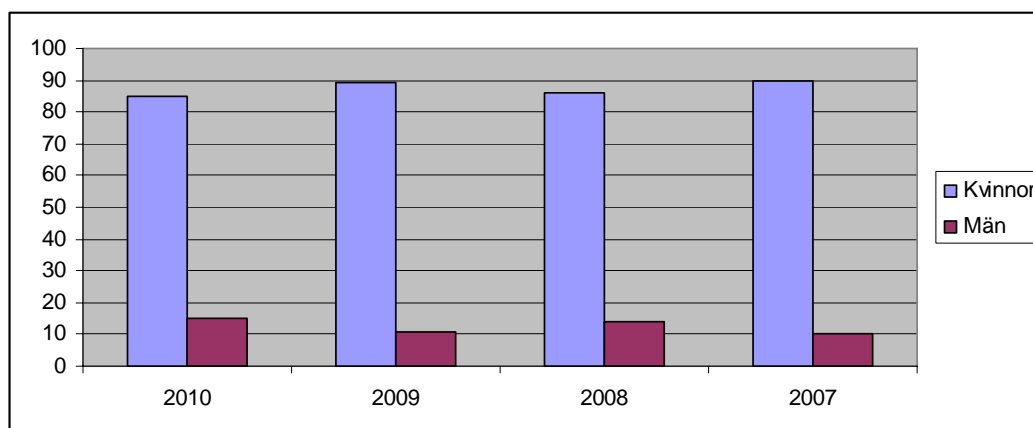
Som vi ser är kvinnodominansen påtaglig i samtliga utbildningar. Dock menar man att det skett en viss förändring mot fler män under 2011/2012. Klart minst antal män studerar Textildesign- respektive Textilingenjörstudier. Överlag har institutionen en konstant utmaning att öka antalet manliga studenter. Detta har skett genom att man bl.a. ändrat beskrivningar och presentationer av programmen, t.ex. på hemsidan. Man har också ändrat marknadsföringskoncept till att också innefatta filmer på Youtube (där det är större möjlighet att nå en manlig population). Även på Textilhögskolan används manliga studenter för rekrytering vid de olika mässor som man medverkar i. I de profilbroschyrer som görs på institutionen ser man till att synliggöra manliga studenter som har gått ut och fått intressanta arbeten.

LÄRARUTBILDNINGARNA

Inom lärarprogrammen är andelen män låg. Högskolan i Borås har inte själva gjort någon noggrann kartläggning över varför det är så svårt att få män till lärarprogrammet, men Högskoleverket har presenterat en grundligare rapport för att utreda anledningen till att män inte väljer lärarutbildning. Huvudorsaken man fann var att män tycker att arbetsinsatsen är för stor gentemot lönen. Man hoppas dock att fler män skall attraheras nu när läraryrket kräver legitimation och statusen förhoppningsvis kommer att höjas.

Vid lärarutbildningarna vid HB har man också bildat ett nätverk, MaNet, som riktar sig till manliga lärare under utbildning och ute i verksamheterna förskola, förskoleklass, skola och fritidshem. Det ingår i en satsning för en mer jämställd utbildning och yrkeskår som formulerats av Högskoleverket. I MaNet samlas dessa frågor och erfarenheter och studenter och lärare har utbyte av dem och varandra. MaNet är en möjlighet att engagera sig i sin utbildning och för sin kommande yrkesroll för att skapa ett mervärde till studietiden och en god beredskap för arbetslivet.

Nedan i figur 16 ser man könsfördelningen under den första kurs lärarstudenterna läser när de kommer till HB.

Figur 16. Könsfördelningen inom lärarprogrammen vid Högskolan i Borås (uppgifter från Ladok 2011).

Vi ser en viss uppgång år 2010 men denna kan inte antas vara en säker trend. En bidragande faktor till den mycket höga andelen kvinnor är inriktningen mot lägre åldersgrupper, som traditionellt lockar få manliga studenter. Detta är en utmaning för hela skolväsendet.

SAMMANTAGET FÖR HB

Vi ser att överlag är dominansen av kvinnliga studenter hög. Ingenjör- och Informatikutbildningarna är inte tillräckligt stora för att neutralisera den påtagliga kvinnodominansen i de övriga utbildningarna. Dessutom måste det viktigaste målet vara att arbeta för mindre snedfördelning inom respektive program. Högskolan har en stor utmaning att motverka snedfördelningen, både totalt och inom respektive program. Även om detta arbete kräver resonans i samhället i stort måste den högre utbildningen dra sitt strå till stacken i denna komplexa fråga.

INTRODUKTIONSAKTIVITETER

INTRODUKTIONEN

Innan studenterna kommer till högskolan har de fått information hemskickad i brevform. I brevet finns bl. a en karta över Borås, information från Högskolan och Studentkåren m.m. Under hösten 2011 gjordes ett försök från Bibliotek och läranderesurser där man valde att skicka hem en informationsfolder med de aktiviteter och den särskilda stöttning man som student kan få från Studentservice vid BLR.

Syftet med hemsicket är att studenterna tidigt ska få veta vilket stöd som finns att få under hela utbildningen, vilket förhoppningsvis ska göra att de dels vågar börja sina studier och dels väljer att göra det på Högskolan i Borås. Stödet som erbjuds är aktiviteter inom röst, tal och kommunikation, läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, svenska som andraspråk samt språk och matematiksupport. Ytterligare insatser är informationstillfällen om stöd för studenter med funktionsnedsättning och studenthälsans arbete med aktiviteter som behandlar till exempel stress, hälsa och existentiella frågor. Den Centrala studievägledningen och Karriärservice erbjuder aktiviteter och vägledning kring studier, arbetsmarknad och karriär. De internationella studenterna erbjuds många av de aktiviteter som de svenska studenterna har tillgång till men de ges också tillfälle till särskilda föreläsningar som introducerar dem i det svenska samhället och högre studier i Sverige. Alla aktiviteter som erbjuds kan

också följas upp med enskilda samtal och vägledning individuellt och här kan också nämnas studentombudsmannens arbete i frågor som rör konflikter och bemötande på Högskolan i Borås.

Alla studenter som börjar studera vid Högskolan i Borås börjar sin studietid med en *introduktionsdag* där de tas om hand av studenter från "det egna" programmet. Samling sker på Stora torget i Borås, där de delas in efter respektive program och institution. Därifrån tågar de nya studenterna upp till högskolan för att bege sig till respektive institution och sina "hemma salar". De nya studenterna samlas i klassrum där de ges möjlighet att bekanta sig med sina nya klasskamrater och för allmän information. Studenterna visas sedan runt inne på högskolan samt får hjälp med passerkort, datakonto m.m. Under första dagen ingår välkomsttal från rektor samt representanter från Studentkåren i Borås styrelse. Den andra introduktionsdagen är institutionsspecifik. Då ges nybörjarna mer konkret information om institutionen och om sitt valda utbildningsprogram.

Studentkåren har ett späckat schema med aktiviteter under eftermiddagarna (efter 15:00) de första två så kallade introduktionsveckorna. Varje dag finns möjlighet för de nya studenterna att träffas i studentkårens lokaler för att umgås under trivsamma former och genomföra gemensamma aktiviteter. Uppslutningen är låg från de nya studenterna sida. Detta kan möjligtvis till dels förklaras med att många av studenterna pendlar från andra orter men bör också stämma till eftertanke angående formerna.

Under introduktionsveckorna har alla institutioner en egen dag. Exempelvis Textilhögskolan har varje år en heldag där man involverar de nya studenterna i utbildningen direkt. Under hösten 2011 valde man att dela in studenterna i olika lag där de fick i uppgift att skapa ett klädesplagg av återvunnet material. Detta uppskattades av studenterna då de fick möjlighet att lära känna varandra och sina lärare.

INTRODUKTIONSKURSER

Nästan alla programstudenter läser någon form av introduktionskurs under den första perioden. Dessa kurser är anpassade för att studenterna skall komma in i sitt studieprogram och i högskolestudier. De olika institutionerna riktar in sina introduktionskurser på olika sätt. De fortsatta uppgifterna gäller höstterminen 2010.

Introduktionsaktiviteter kan ha dubbla funktioner, dels ges studenterna kännedom om de blivande studierna, former och innehåll, dels ges lärarna kännedom om de studenter som kan få svårt att klara sina studier. Med inkluderande hållning och arbetssätt skapar de möjligheter att tidigt stödja studenter och förhindra studieavbrott men det kan givetvis också ges en exkluderande funktion endera så att studenten själv upptäcker att de valt fel studiebana eller att studierna är så svåra att de tvingas avsluta.

Den första kurs som ingår i sjuksköterskeutbildningen vid **Institutionen för vårdvetenskap** är kursen *Introduktion till vårdvetenskap med inriktning mot omvårdnad, 15 högskolepoäng*. Kursens syfte är att studenterna ska få grundläggande kunskaper om ett vårdvetenskapligt förhållningssätt i relation till sjuksköterskeyrket och ett patientperspektiv i vårdandet. I denna kurs ingår också moment som introducerar arbetsformerna vid högskolan, bland annat informationssökning, skrivregler, referenshantering, granskning av vårdvetenskapliga texter, rapportskrivning samt att

studenten får träna på att identifiera och reflektera kring olika etiska värden och normer. Vidare läser studenten om den aktuella lagstiftning som reglerar vården och sköterskans verksamhetsområde. Kursen examineras genom seminarier med tillhörande tillämpningsövningar i grupp, skriftlig inlämningsuppgift samt en skriftlig salstentamen.

Vid **Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan** finns möjlighet att läsa programmen antingen på distans eller campusförlagd. Den första kursen studenterna läser på Bibliotekarieutbildningen oavsett studieform är *Introduktion till högre utbildning och biblioteks- och informationsvetenskap, 15 högskolepoäng*. Denna kurs examineras genom både tentamen, inlämningsuppgifter och seminarier. Kursresultaten inom distansutbildning respektive campusförlagd utbildning varierar något. De studenter som studerar på campus tenderar att få bättre studieresultat. Mellan 71-78 % av campusstudenterna klarar av kursen inom utsatt tid medan bara 45-58 % av distansstudenterna klarar av sina studier inom utsatt tid. Hos distansstudenterna ses dock en ökning över åren av antalet avklarade högskolepoäng inom kurstiden medan de studenter som studerar i campusförlagd form sänkt sina resultat under de senare åren från 77 % till 71 %. Ser man till antalet studenter som går tillbaka och avslutar sina kurser efter utsatt tid kan man se en tydlig skillnad mellan distans- och campusförlagd utbildning. Hela 27 – 35 % av distansstudenterna avslutade inte den första kursen medan endast 3 % av campusstudenterna inte avslutar den första kursen (uppgifter från Ladok 2011).

Webbredaktörsutbildningen erbjuds som campusförlagd och på distans. Utbildningen inleds med kursen *Webbkommunikation, innehåll och design, 7,5 hp*. Syftet med kursen är bland annat att introducera utbildningsprogrammet Webbredaktör och ge ett övergripande perspektiv på en webbredaktörs yrkesroll. Det finns inte någon märkbar skillnad mellan campus- och distansalternativet när det gäller resultat. I genomsnitt 81 % av studenterna klarar kursen inom utsatt tid. Av distansstudenterna är det 19 % som inte slutför kursen medan motsvarande siffra för campusstudenterna är 5 % (uppgifter från Ladok 2011).

Studenterna på lärarprogrammen vid **Institutionen för pedagogik** börjar sina studier med kursen *Läraren och lärandets villkor, 30 högskolepoäng*, som är uppdelad i två delkurser. Del 1 handlar om yrkesrollen som lärare och del 2 handlar om kommunikation. I kursen ingår moment som studiegruppsarbete, seminarier, workshops och verksamhetsförlagd utbildning där studenten skriver yrkesdagbok som sedan redovisas muntligt. Kursen innehåller en enskild tentamen med gruppbearbetning samt enskilda skriftliga och muntliga redovisningar. Ungefär 25 % av studenterna som läser kursen behöver göra någon form av komplettering men andelen studenter som inte avslutar sin kurs inom utsatt tid är låg, bara 3,5 % (uppgifter från Ladok 2011). Institutionen är den enda som anställt en adjunkt i svenska, på heltid, i syfte att erbjuda studenterna språkstöd. Syftet med detta är att samtliga studenter ska få möjlighet att utveckla sin skriftspråkliga förmåga och på så sätt på ett mer lättillgängligt sätt närma sig det akademiska skrivandet. I början av utbildningen erbjuds ett antal föreläsningar om studieteknik och akademiskt skrivande till samtliga studenter. Dessa föreläsningar är integrerade och sammankopplade med den ordinarie undervisningen. Förutom dessa allmänna föreläsningar ges under hela utbildningen också stöd till enskilda studenter.

Studenterna vid utbildningsprogrammet Organisations- personalutvecklare i samhället, OPUS, börjar sin utbildning med den gemensamma kursen *Organisation, samhälle och individ, 7,5 högskolepoäng*. I

denna introduktionskurs ingår en tentamen, projektarbete i grupp som redovisas både skriftligt och muntligt samt seminarieuppgifter. Utfallet för denna första kurs är att ca 6 % behöver göra någon form av kompletterande uppgift efter utsatt kurstid, ca 2 % väljer att inte gå tillbaka och avsluta sin första kurs, och ca 4 % väljer att inte gå tillbaka och avsluta kurserna från första terminen (uppgifter från Ladok 2011). Studenterna ges under denna kurs en första inblick i organisationsutveckling och lärande inom arbetslivet men även mångfaldsfrågor som berör bl.a. etnicitet och genusperspektiv i samhället. Under den första terminen läser de även Mångfald i arbetslivet 7,5 högskolepoäng, och Arbetsorganisation, utveckling och lärande, 15 högskolepoäng.

Veckan innan terminsstart erbjuds alla studenter som är antagna till **Ingenjörshögskolan** (IH) en *förberedande matematikvecka* på högskolan. Under första terminen har IH även erbjudit de nya studenterna två extra kurser, en i studieteknik, 1,5 högskolepoäng, samt en kurs i mental träning med en professionell framgångscoach på 1,5 högskolepoäng. Kurserna är frivilliga och ligger utöver de poäng som är obligatoriska. Kursen i mental träning har hög närvaro medan studieteknikkursen inte längre ges pga. för lågt intresse.

Terminen börjar sedan med *obligatoriska matematikkurser* som ges parallellt med en introduktionskurs mot respektive inriktning studenterna läser. Beroende på behörighet läser studenterna först *grundläggande matematik* vid samhällsvetenskapligt intag, (vid s-intag är tillträdeskravet matematik C från gymnasiet). Därefter läser s-studenterna linjäralgebra och envariabelanalys medan de som läst naturvetenskapligt program (n-studenter) går direkt till *linjäralgebra och envariabelanalys* (vid n-intag har studenterna läst minst matematik D). Antalet studenter som inte avslutar dessa kurser varierar från år till år men snittet ligger mellan 5 och 20 %, mycket beroende på studenternas förkunskaper från gymnasium och grundskola. Ungefär 12 % av studenterna går inte tillbaka för att avsluta kurserna, 4 av dessa 12 % är kvinnor. Ser man bara till andelen kvinnor är det 30 % av dessa som inte avslutar åtminstone en matematikkurs inom utsatt kurstid (uppgifter från Ladok 2011). För att stödja studenterna erbjuder Bibliotek och läranderesurser matematiksupport i högskolans bibliotek.

Alla ingenjörsprogram har introduktionskurser som på ett grundläggande sätt skall ge studenten en inblick i programmet, så de får möjlighet att komma in i studierna, och moment som kommer att finnas i de framtida studierna såsom laborationer, rapportskrivning, muntlig presentation, olika dataprogram etc., beroende på program och inriktning.

Vid **Textilhögskolan** erbjuds studenterna olika textila utbildningar: Modedesign, Textildesign, Textilekonom, Textilingenjör, Designtekniker, Textilproduktutveckling och entreprenörskap och Butikschef. Eftersom utbildningarna skiljer sig från varandra har de olika utbildningsprogrammen varierande introduktionskurser där vissa av kurserna samläses över programgränserna. Särskilt kan också nämnas att modedesignstudenterna erbjuds en *frivillig preparandkurs* två veckor innan terminsstart om de känner sig osäkra inom vissa områden. Textildesignstudenterna får i uppgift att *göra en uppgift innan terminsstart*.

Textilhögskolan arbetar med en gemensam introduktion de första två veckorna, vars syfte är dels gemensamhetskapande inom de olika programmen, dels få studenter att förstå hur studier vid högskolan fungerar och de krav som gäller för specifika program. Genom introduktionen skapas

kontaktytor mellan Textilhögskolan och studenterna vilket underlättar för båda parter när stödbehov finns. Vidare är tillgängligheten hög för de programansvariga.

Det är lätt för studenterna att hitta litteraturlistor och kursplaner inför terminsstarten om de vill börja gå igenom kurslitteratur innan utbildningen börjat. Vid en analys av genomströmningen den första läsperioden på Textilhögskolan framkommer tydliga skillnader. På Textildesignutbildningen har ca 25 % av studenterna någon form av rest efter avslutad kurstid. Textilekonomutbildningen inleds med parallella kurserna Marknadsföring för ekonomer, 7,5 hp, (ges vid Handels- och IT-högskolan), och Väveriteknik, 7,5 hp. I marknadsföringskursen gör ungefär 2 % av studenterna inte klart kursen inom utsatt kurstid. I kursen Väveriteknik är det ca 4 % som inte gör klart kursen inom utsatt tid och inte heller går tillbaka för att göra klart den. Inom programmet Textil produktutveckling, ligger genomströmningen på kursen "Företagsekonomi med inriktning mot affärs- och produktutveckling" på en liknande nivå. Textilingenjörutbildningen inleds med en matematikkurs vid Ingenjörshögskolan (ingår i dennas redovisning). Parallellt ges vid THS kursen Trikåteknik som också ligger på en nivå av 4 % som inte går tillbaka och gör klart kursen.

Studenterna vid **Handels- och IT-högskolan** studerar inom flera olika utbildningsprogram vilket innebär ett stort utbud av kurser. Inom Administratörsprogrammet läser studenterna inledningsvis kursen *System- organisationsteori 7,5 högskolepoäng*. Studenter vid administratörsprogrammet gör en hemtentamen och inlämningsuppgifter. Här är det främst manliga studenter som inte går tillbaka och gör klart sin kurs efter utsatt tid, hela 7 % av de manliga studenterna. Totala andelen studenter som inte gör klart sin kurs inom utsatt tid ligger på 3 %. Studenterna vid Affärsinformatikprogrammet har ett liknande upplägg i uppgifter och resultat. Studenter vid Civilekonomutbildningen läser *Makroekonomi, 7,5 hp*, som en av de första kurserna. Denna kurs avslutas med en tentamen och 6 % av de studenter som inte klarat kursen inom utsatt tid går inte tillbaka för att göra klart den under första året. *Marknadsföring, 7,5 hp*, ges inom de övriga ekonomirelaterade programmen. Här väljer 6 % av studenterna som inte klarat kursen inom utsatt tid att inte gå tillbaka för att göra klart kursen. Inom en annan inledande kurs, *Marknadskommunikation, 7,5 hp*, har alla studenter som gick den under 2007 och 2008 gjort klart kursen, dock har 11 % av studenterna som läst den under 2009 och 2010 ännu (2011-06-30) inte valt att gå tillbaka och göra klart kursen. Första kursen inom *Fastighetsförmedling, 7,5 hp*, har ett bortfall på 7 % av studenterna, vilka inte går tillbaka för att avsluta kursen inom första året. Inom systemvetarområdet börjar studenterna med kursen *Programutveckling, 7,5 hp*, där det tidigare varit ca 11 % av studenterna som inte avslutat kursen medan 2010 alla studenter hade avslutat kursen inom utsatt tid (uppgifter från Ladok 2011).

SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER

Utifrån det kartläggningsarbete som redovisats dras här slutsatser och formuleras vissa rekommendationer. Dessa har huvudsakligen gjorts av studentrepresentanten i författargruppen om än vissa redigeringar gjorts. Det synes dock viktigt att föra fram ett studentperspektiv på dessa frågor varför redigeringen har gjorts med försiktighet.

INTRODUKTIONEN

En del studenter anser att den första introduktionsdagen inte ger så mycket. Detta är något man borde arbeta vidare med så att det blir en dag då alla nya studenter deltar. Under dag två av

introduktionsperioden, får nya studenter träffa lärare från sina program, som berättar om utbildningen och praktiska frågor. Det kan vara en god idé att ta in en student som avslutat sin utbildning för att berätta lite om utbildningen, examensarbetet och ev. om arbetsmöjligheter efter avslutad utbildning, för att inspirera och ge tips inför de kommande studierna.

Studentkåren kan behöva se över sitt utbud av aktiviteter och anpassa dessa efter en större bredd av studenter. Förslagsvis kan en eftermiddagsaktivitet anordnas där studenter med barn erbjuds att ta med dem och göra något trevligt. En annan är att anordna föreläsningar med anknytning till de olika utbildningarna. Högskolan kan behöva utvärdera om studentkåren skall sköta introduktionsaktiviteterna eller om institutionerna/högskolan skall vara mer delaktiga i introduktionen.

Alla institutioner bör utveckla och ta vara på institutionsdagen, så att studenterna känner att det händer något meningsfullt. Man kan erbjuda intressanta studiebesök eller motsvarande aktiviteter. Textilhögskolan arrangerar till exempel en heldagsworkshop då studenterna får ett uppdrag, ofta att skapa plagg i grupper där studenterna blandas från olika utbildningar. Dagen avslutas med fest. Workshopen följs också upp senare på hösten med ytterligare en workshop.

Studenterna ges en mängd information muntligt, via webben och i pappersformat från att de antagits. Trots detta efterfrågade under höstintroduktionen 2011 många studenter litteraturlistor och information så som kursplaner för första kurserna. Uppenbarligen nås inte alla av informationen varför man ständigt bör se över att göra all information lättillgänglig. Webbsidorna är inte alltid användarvänliga. Strukturen och klassificeringen av informationen må vara korrekt men den kanske inte möter studentens intuitiva sätt att söka information. Att skicka hem info om de tjänster man kan utnyttja vid Studentservice är också något som borde fortsättas med och prioriteras eftersom det öppnar dörrar för studenter inom det breddade rekryteringsområdet redan innan de kommit till högskolan.

INTRODUKTIONSKURSER

Överlag är studenterna som tillfrågats mycket nöjda med upplägget på introduktionskurserna och föredrar introduktionskurser som första kurs. Många upplever att om man har gjort sina inlämningar, rapporter, presentationer, laborationsrapporter, seminarieuppgifter m.m. på ett korrekt sätt, kan man spara dessa och använda dem som mallar när momenten dyker upp igen senare i studierna. Därför är det viktigt för studenterna att dessa uppgifter går igenom noga så att studenterna får inblick i vad som saknas och hur de kan förbättra sig själva.

Många studenter saknar genomgång av tentamen efter genomförd examination. En del av studenterna efterfrågar även någon form av snabbgenomgång av kursen på 1-3 timmar veckan innan omtentamen, alternativt att kunna hitta någon form av sammanfattning av kursen i lärplattformen Pingpong. Detta kan pedagogiskt ifrågasättas, då det kan främja ytlinärning före djupinläring men den vilshenhet som en del studenter ger uttryck för bör ändå respekteras och bemötas på ett sätt som underlättar deras anpassning till högre utbildning.

Vissa studenter ger också prov på okunskap om hur man gör om man t ex vill läsa om kursen eller bara göra omtentamen. Även här kan institutionerna behöva göra noggrannare genomgångar inför omtentamensperioden eller hellre efter att första kursperioden avslutats och resultaten på kursen

blivit kända. Många studenter tillgodogör sig inte heller information om när omtentamen ges, här hade en app eller liknande kunnat vara ett bra alternativ. Studentens Ladokresultat kunde kopplas mot appen och när någon tentamen eller annat moment, som studenten missat, kommer upp igen, meddelar appen studenten om att det finns möjlighet att göra kompletterande moment för kursen eller att omtentera. Förhoppningsvis skulle detta bidra till att fler studenter avslutar sina kurser och genomströmningstalen ökar.

För att fånga upp de studenter som inte avslutat sin kurs inom utsatt tid kunde man idealt ta kontakt med dessa och gå igenom vad som behöver göras för att kursen skall avslutas. På så sätt kan man även fånga upp studenter som är tveksamma till om de har valt rätt program och lotsa dem rätt. Det är bättre att studenterna väljer att försöka byta program eller får det stöd de behöver/kan få, än att de bara ger upp och känner sig misslyckade. Mycket pekar på att flera studenter, som inte avslutat sin första kurs inom utsatt tid, inte kommer att gå tillbaka och avsluta kursen. Institutionerna kunde överväga att ge kursansvariga för introduktionskurser särskild tid för resultatuppföljning och rådgivning till studenter som inte lyckats. Högskolan kan också överväga att skaffa ett eget studieuppföljningssystem.

Ofta är det ett litet moment i kursen som saknas för att studenten skall få godkänt, det kan vara en retur på en labbrapport eller ett seminarium som studenten missat. Inga stora saker men ändå kan det vara tillräckligt för att inte få studenten att gå tillbaka för att avsluta kursen.

Inom matematikkurserna är det en betydligt större andel kvinnor, hela 30 % av de kvinnliga studenterna, som inte gör klart åtminstone en kurs inom utsatt tid. Detta bör undersökas vidare.

STUDIEAVBROTT

På förfrågan anser de flesta studierektorer och administratörer att det inte finns tid att följa upp studenter som inte omregistrerat sig eller vidareregistrerat sig till kommande termin. Det är trots allt frivilligt att studera vidare vid högskolan och det är ett arbete precis som alla andra arbeten. Många skulle dock önska att det fanns lite mer tid till de studenter som aktivt söker upp dem för att få hjälp och stöttning så som att ta fram en individuell studieplan. Här skiljer sig programmen åt, vid vissa ges sådant stöd, vid andra i mindre omfattning. Ett utökat samarbete mellan studentservice på BLR och institutionerna är önskvärt i dessa frågor. Personalens kunskap om vad studenterna kan få hjälp med varierar och många hade kunnat få en del avlastning om studenterna tidigt finner den hjälp de behöver där resurserna faktiskt finns.

För fortsatt arbete hade det varit bra att följa upp dem som avbryter för att bygga upp kunskapen inom högskolan om varför studenterna faktiskt avbryter sin utbildning eller bara försvinner.

SOCIAL BAKGRUND- STUDENTERNAS FÖRÄLDRARS UTBILDNINGSNIVÅ

Andelen studenter, med vad samhället kategoriserar som lågutbildade föräldrar, är relativt hög vid Högskolan i Borås. Detta ställer större krav på stöd. Har man som student föräldrar som själva har studerat många år vid högre utbildning kan man få mer hjälp hemifrån i form av studieteknik, rapportskrivning, informationssökning, språkbruket som används internt etc. Finns inte detta stöd kan det för vissa vara svårare att följa med, detta beror inte nödvändigtvis på studentens förmåga att lära

sig nya saker utan handlar kanske mer om en attityd inom högre utbildning där man ibland glömmer att inte alla har samma bakgrund och därmed samma förutsättningar. Därför är det viktigt att se till att studenterna kommer in och känner sig bekväma inom högskolans väggar. Det är också viktigt att stöd finns, t.ex. så som man gjort vid Institutionen för pedagogik, där man anställt en lärare som hjälper till med skrivspråket redan från första kurs (se ovan). Man kan också se till att det finns ordlistor på Pingpong med facktermer som används i kursen/utbildningen, rapportmallar etc. Alla studenter kan ha nytta av sådan hjälp.

STUDENTERNAS HÄRKOMST

Det finns redan idag en etnisk mångfald inom högskolan, det är dock viktigt att fortsätta arbetet med att rekrytera studenter av annan etnisk härkomst. Viktigt här är att bibehålla samarbetet med andra organisationer som arbetar med människor med annat etniskt ursprung, så att de studenter som kommer kan få det stöd de behöver främst avseende svenska språket, så att de ges optimala förutsättningar att klara sina studier och kan vidareutvecklas.

Likaså syns det väsentligt att fortsätta ansträngningarna att göra utlandsstudier attraktivt för de inhemska studenterna för att då också framförallt kunna erbjuda fler utomeuropeiska studenter utbytesmöjligheter.

FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Förekomsten av en samordnare för studenter med funktionsnedsättning är en tillgång vid högskolan och till stöd för flera studenter som annars riskerar att exkluderas från högre utbildning. En viss anhopning av studenter vid terminsstart, särskilt vid höstterminsstarten, är märkbar med lång väntetid som följd, enligt Samordnaren för studenter med funktionsnedsättning, upp till fyra veckor. Detta kan mötas endera genom ökning av resursen eller genom att fler studenter förmås höra av sig innan de ens vet om de blir antagna.

En generell problematik som kan finnas är att man inom en högskola kan uppfatta funktionsnedsättningar som problem, speciellt om det medför extra arbete och timbudgeten redan är ansträngd. Det kan då vara svårt att se bortom funktionshindret och istället uppfatta studenten som svagare/mer arbete/problem vilket kan påverka inställningen och stödet negativt. Därför behövs utbildning för personalen, speciellt inom området psykisk ohälsa, samt extra tid till de lärare som undervisar grupper med studenter som är i behov av särskilt stöd. Studenter som lyckats väl trots sitt handikapp behöver lyftas fram så att fördomar på ett effektivt sätt kan bekämpas också inom högskolan. Det skall inte bara vara lagboken som styr om en student skall få den hjälp som behövs utan också en välvilja att hjälpa den enskilde individen till ett meningsfullt och fullvärdigt liv. Detta betyder inte att studenten inte skall uppnå samma resultat som övriga studenter utan att studenten kan uppnå samma resultat fast på ett annat sätt. Den motsättning som ibland uppstår mellan å ena sidan behovet/önskan att ha så framgångsrika studenter som möjligt och å den andra ambitionen att ge var och en det stöd den kan behöva, kan behöva problematiseras av var och en som verkar inom den högre utbildningen. Detta resonemang skall inte ses som kategoriskt. Det är inte heller empiriskt belagt men förtjänar att presenteras. Ett inkluderande lärosäte kräver att alla samverkar för att skapa optimala villkor för studenter med olika bakgrundsförutsättningar. Det är viktigt med specialfunktioner men inte tillräckligt.

Under åren har, som framgått ovan, en ökning skett i antalet studenter som söker och får beviljat extra stöd pga. någon form av funktionsnedsättning. Dessvärre finns det ännu studenter som inte är medvetna om den hjälp som finns att tillgå eller hur de kan anpassa sina studier efter den hjälp som idag finns. För att nå ut till alla studenter och göra hjälpen mer synlig skickar man hem information till studenterna från BLR innan terminen börjar, ett gott initiativ. Vissa studenter känner till att hjälpen finns men de vill ändå inte göra sig synliga och detta måste man ta hänsyn till. Genom att anpassa sig mer mot målgrupperna för breddad rekrytering och breddat deltagande kan man fånga upp dessa studenter och andra studenter som är i behov av stöd utan att de syns eller sticker ut.

OMRÅDEN FÖR FORTSATT ARBETE

Sammanfattningsvis bör högskolan arbeta vidare med respektive bevaka följande frågor/områden:

- Bevaka och bibehålla den etniska mångfalden
- Fortsatt arbeta för att fler svenska studenter söker utlandsstudier vilket ger utrymme för fler inresande även från länder utanför det europeiska utbildningsamarbetet
- Bevaka studenternas sociala bakgrund samt fortsatt arbeta för en mot riket rättvis fördelning
- Oförtrutet arbeta vidare med att få en bättre könsfördelning inom de olika utbildningsområden där fördelningen är skev
- Försöka hitta ett smidigt studieuppföljningssystem som också omfattar dem som avbryter sina studier
- Skapa verktyg som förenklar för studenten att ha kontroll på sina studier och möjligheterna att komplettera och omtentera när så behövs
- Hitta sätt att undvika köbildning till stödfunktionerna avseende funktionsnedsättning under perioden för läsårsstart
- Ge fortbildning till anställda avseende funktionsnedsättning
- Se över introduktionsaktiviteterna med avseende på breddad rekrytering – breddat deltagande

REFERENSER

HSV (2009), *Uppföljning av lärosätenas arbete med breddad rekrytering 2006–2008*, Rapport 2009:18 R.

HSV (2010¹) *Jämställdhet*, Statistik via webben, <http://www.hsv.se/statistik/statistikomhogskolan/jamstallldhet.4.6df71dcd1157e4305158000830.html> . Nedladdad 2011-06-08, 12:30.

HSV, (2010²), *Orsaker till studieavbrott*, Rapport nr 2010:23 R, <http://www.hsv.se/download/18.4dfb54fa12d0dded8958000459/1023R-orsaker-studieavbrott.pdf>. Nedladdad 2012-02-16, 14:03

HSV, (2011), *Högskoleverkets årsrapport*, <http://www.hsv.se/download/18.27d86368130216405a680002479/1108R-universitet-hogskolor-arsrapport-2011.pdf>. Nedladdad 2011-06-05, 13:53.

- HSV och SCB, (2010¹), *Universitet och högskolor, Högskolenybörjare 2009/10 och doktorandnybörjare 2008/09 efter föräldrarnas utbildningsnivå*, Statistiska meddelanden, UF 20 SM 1003, http://www.hsv.se/download/18.4afd653a12cabe7775880002896/UF20SM1003.pdf&sa=U&ei=ZWC-T9_hIOF-4QS1t-mVCA&ved=0CBEQFjAA&usg=AFQjCNFf0fZ_54CMXiNX3L3ih2rhePaPVA.
Nedladdad 2012-02-16, 12:30.
- HSV och SCB, (2010²), *Utländsk bakgrund för studerande i högre utbildning 2008/09*, Statistiska meddelanden, UF 19 SM 1001, <http://www.hsv.se/download/18.5549c4e7128dece8c6280002980/UF19SM1001.pdf&sa=U&ei=Umg-T5zOEIL4QSBsKG8CA&ved=0CBEQFjAA&usg=AFQjCNG4BZAf8GpaERKHRVLber6I4AJ5nA>.
Nedladdad 2012-02-17, 15:37.
- HSV och SCB, (2011), *Internationell mobilitet i högskolan 2009/10, korrigerad 2011-04-28*, UF 20 SM 1101. http://www.scb.se/Statistik/UF/UF0205/2009L10D/UF0205_2009L10D_SM_UF20SM1101.pdf. Nedladdad 2012-02-20, 11:32.
- Högskolelagen, SFS nr: 1992:1434, Regeringskansliets rättsdatabaser, http://62.95.69.15/cgi-bin/thw?%24%7BHTML%7D=sfst_1st&%24%7BHTML%7D=sfst_dok&%24%7BSNHTML%7D=sfst_err&%24%7BMAXPAGE%7D=26&%24%7BTRIPSHOW%7D=format%3DTHW&%24%7BBASE%7D=SFS_T&%24%7BFORD%7D=FIND&%24%7BFREETEXT%7D=&BET=1992%3A1434&RUB=&ORG=&%24%7BSORT%7D=%C5R%2CLPNR+. Nedladdad 2012-02-20, 09:43.
- Högskolan i Borås, (2009), *Resultat av Högskolans i Borås arbete med att främja och bredda rekryteringen – redovisning för år 2006-2008*, PM, dnr 94-09-59
- Högskoleverket, statistik on-line, <http://www.hsv.se/statistik/statistikom-hogskolan.4.539a949110f3d5914ec800057797.html>. Nedladdad juni 2011-februari 2012.
- Ladok (2011, 2012), *Uppgifter från Ladok-enheten vid HB* dels i juni-juli 2011, dels i februari 2012.
- SCB, (2011), *Befolkningens utbildning 2010*, Statistiska meddelanden, UF 37 SM 1101, http://www.scb.se/Statistik/UF/UF0506/2010A01B/UF0506_2010A01B_SM_UF37SM1101.pdf,
Nedladdad 2012-02-24, 10:32.
- Umeå universitet, (2009), *Handlingsplan för breddad rekrytering vid Umeå universitet 2009-2012*, Dnr 500-709-09, http://www.umu.se/digitalAssets/24/24519_handlingsplan-breddad-rekrytering.pdf. Nedladdad 2012-02-24, 13:53.